
Frits Dijcks en Remco Osório Lobato

In de zoektocht naar betaalbare woon- en werkruimte in de stad kunnen kunstenaars in Den Haag hun voordeel doen met kunstcentrum Stroom Den Haag. Het treedt onder meer op als mentor, bemiddelaar, belangenbehartiger en gesprekspartner tussen kunstenaars en gemeente.

De stad als gesprek

Betaalbare woon- en werkruimte voor kunstenaars in Den Haag

Dat de stad belangrijk is voor kunstenaars is bekend. Het is een plek waar verschillende werelden samenkomen. Er is dynamiek, levendigheid, verandering. Maar of de stad voor kunstenaars ook een fijne, productieve werkplek is, hangt van meer factoren af. Er moet 'vrije' ruimte zijn. Ruimte voor onderzoek en experiment. Dat kan een grote ruimte zijn, of een tussenruimte. Tijdelijk of permanent. De meeste kunstenaars hebben een flexibele werkhouding en voegen zich graag naar de mogelijkheden die de stad biedt. Maar de prijs die voor werk- of presentatieruimte gevraagd wordt, moet betaalbaar zijn. En daar kan geen kunstenaar iets aan veranderen. De financiële positie van kunstenaars is doorgaans weinig stabiel en staat voortdurend onder druk. Zolang kunstenaars niet volgens normale economische richtlijnen (bijvoorbeeld cao's) worden betaald voor hun reflectieve en productieve werk, kunnen zij niet als normale gebruikers of huurders van stedelijke ruimte worden gezien. Met een overspannen vastgoedmarkt en de immer stijgende marktprijs voor vierkante meters in binnensteden vallen zij dus snel buiten de boot (BKNL 2018, Boonzaaijer et al. 2015, CBS 2017, Lauwaert 2015, Ministerie van OCW 2016, SER et al. 2017, Commissie Arbeidsmarktverkenning Cultuursector 2016, Vinken 2017).

Verbinder, aanjager en adviseur

Stroom Den Haag is een instelling voor hedendaagse kunst en een belangrijke factor in het Haagse gemeentelijke atelierbeleid. Ze heeft kennis opgebouwd over de ervaringen van kunstenaars in de stedelijke ruimte en de stad als werk- en presentatieplek. De organisatie bezit of beheert zelf geen atelierpanden maar investeert in relaties om nieuwe atelierplekken te creëren voor kunstenaars (initiatieven). Door huurders en verhuurders direct met elkaar in contact te brengen, is een extra beheersorganisatie – met nieuwe overheadkosten die in de huurprijzen worden doorberekend – niet nodig. Het uitgangspunt is betaalbaarheid voor kunstenaars.

Naast haar traditionele rol als atelierbemiddelaar treedt Stroom Den Haag steeds vaker op als verbinder, aanjager en adviseur. Kunstenaars en kunstenaarscollectieven worden bijvoorbeeld begeleid bij het vinden en ontwik-

kelen van een locatie. Maar ook kan de behoefte aan een presentatieruimte, multidisciplinaire uitwisseling of interactie met de buurt in een plan van aanpak worden meegenomen.

Door voortdurend in gesprek te zijn met zowel de gemeente als het kunstenveld worden veranderingen in de vastgoedsituatie permanent gemonitord en gekoppeld aan wederzijdse behoeften en mogelijkheden. Investeren in een langdurige relatie betaalt zich altijd uit. Een recent voorbeeld is het pand van kunstenaarsinitiatief Trixie. Een oude scootershowroom in de binnenstad stond casco leeg en was beschikbaar voor een jaar tegen marktconforme huurprijzen. Een onderzoek onder een groep pas afgestudeerde kunstenaars bevestigde bij Stroom Den Haag het vermoeden dat er behoefte bestond aan een atelierpand voor startende kunstenaars. Stroom Den Haag adviseerde de kunstenaars zich in een stichting te verenigen. Na lang onderhandelen met woningcorporatie Haag Wonen heeft Stroom voor de kunstenaars een huurprijs bedongen van 35 euro m²/jaar, conform het gemeentebestuur. Met de gemeente werd afgesproken dat deze als tussenuurder het contract met de corporatie zou tekenen. Omdat de gemeente nu garant stond, was Haag Wonen bereid een langere huurtermijn aan te gaan van tweemaal drie jaar. Met de zekerheid van een betaalbare huurprijs én een langere beschikbaarheid durfden de kunstenaars het huurdersrisico te nemen. Met het vooruitzicht van een langetermijnoplossing bleek de gemeente vervolgens bereid om de bouw van 15 ateliers, een projectruimte en galerie binnen het pand te financieren. Collega's van kunstenaarsinitiatieven Maakhaven en Billytown hebben de verbouwing uitgevoerd. De regie van dit proces van onderhandelen, begeleiden en bemiddelen lag bij Stroom Den Haag.

Waardevolle gesprekspartners

De organisatie zet in op onderzoek, experiment, samenwerking met kunstenaars en de gemeente en maatwerk om optimaal te kunnen aansluiten bij het actuele kunstklimaat van Den Haag. Op die manier is er de afgelopen tien jaar een rijkdom aan broedplaatsen en kunstenaarsinitiatieven ontstaan die het Haagse maak-klimaat op de kaart hebben gezet. Door aan tafel te zitten met de juiste instanties en overheden →

kunnen vragen uit het kunstenveld direct worden gesteld.

Daarnaast probeert de organisatie via publicaties, publieke debatten en een voortdurende dialoog een brede maatschappelijke discussie aan te jagen om draagvlak bij verschillende professionals te creëren voor een integrale en duurzame oplossing van het ruimteprobleem. Daarbij zijn de kunstenaar én de stedelijke cultuur gebaat. De waarde van de aanwezigheid van kunstenaars in de stad bestaat uit het werk dat ze er presenteren en de gesprekken die dat oplevert. Ze worden echter nog te vaak gezien als de wegbereiders van economische ontwikkeling in plaats van de waardevolle en kritische gesprekspartners waar de stad profijt van kan hebben. Ze weten op veranderingsmomenten de juiste vragen te stellen, bijvoorbeeld wanneer historisch erfgoed dreigt te worden gesloopt ten behoeve van nieuwbouw. Of over de waarde van diversiteit of kleinschaligheid op wijkniveau. Activiteiten van kunstenaars worden vaak gebruikt als voorbeeld van een levendig en positief stedelijk klimaat en een rijk cultuur-aanbod. Voor een gezond en dynamisch kunst- en maakklimaat is het daarom van belang dat kunstenaars zich zo veel mogelijk kunnen concentreren op hun werk in plaats van hun energie te verspillen met het creëren van de basisvoorwaarden van hun praktijk, zoals het vinden van een werkplek.

Een basisvoorraad van betaalbare ateliers op zowel tijdelijke als permanente locaties is dan ook noodzakelijk om jonge kunstenaars en initiatieven voor de stad te behouden en hun de ruimte te geven voor experiment en groei. Veel van hen komen van buiten de stad en hebben zich vanwege een studie in Den Haag gevestigd. Anderen worden aangetrokken door de dynamiek van de stedelijke cultuur. Het is dan juist belangrijk dat de stad hen door middel van tijdelijke ateliers kan faciliteren. Daar kunnen zij experimenteren met de stedelijke omgeving, collega's ontmoeten, een publiek vinden en erachter komen of hier hun bestemming ligt. Hun aanwezigheid is onderdeel van het succes van de stad en staat in verbinding met het vestigingsklimaat voor andere gebruikers van de stad.

Broedplaatsmakelaar

Samen met de gemeente Den Haag, woningcorporaties en leegstandsbeheerders voert Stroom Den Haag regelmatig overleg over mogelijke nieuwe tijdelijke en betaalbare atelierlocaties. Dat heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat er recent gezamenlijk een ruimte is gevonden voor het kunstenaarsinitiatief ANNASTATE, dat behalve atelierruimte ook een plek zocht waarin het een gesprek met de buurt aan kan gaan. Een oud schoolgebouw in Moerwijk, een stadswijk uit de wederopbouwperiode in het zuidwesten van Den Haag, vormt de tijdelijke werkplek waar een experiment is gestart van kunstenaars die hun beginnende praktijk verbinden met de buurt door middel van sociale interventies, buurtwandelingen en kunstprojecten. De eerste activiteit die ze hebben geïnitieerd is een housewarmingparty met een maaltijd voor buurtbewoners. De komende tijd zal de groep verder vorm gaan geven aan haar relatie met de buurt en er wordt een publicatie over haar buurtactiviteiten voorbereid. Na een jaar zal er worden gekeken of het mogelijk is om naar een permanente situatie door te groeien.

Den Haag beschikt sinds 2016 over een broedplaatsmakelaar. Deze is in dienst van de gemeente om vorm te geven aan het gemeentelijke broedplaatsenbeleid en werkt daarin samen met Stroom Den Haag. De broedplaatsmakelaar staat in direct contact met de vastgoedeigenaren en -beheerders, zoals Stroom Den Haag dicht op de huid zit van kunstenaars en het kunstenveld. Samen zorgen ze dus voor de verbindende schakel tussen vraag en aanbod. De broedplaatsmakelaar identificeert geschikte gebouwen in de stad waar broedplaatsen gerealiseerd kunnen worden en verricht locatiescans. Bovendien kan zij, als vertegenwoordiger van de gemeente, eigenaren aanspreken op leegstand. Een match tussen vraag en aanbod kan op deze manier van beide kanten worden gevoed. De ene keer begint het bij het vrijkomen van een pand, de andere keer bij de vraag vanuit kunstenaars. Voeling met en kennis van het veld bevorderen de mogelijkheden van een succesvolle match.

Dankzij deze samenwerking hebben verschillende kunstenaarsorganisaties, zoals kunstenaarsinitiatief Helicopter, stichting WD4X (een samenwerkingsverband van drie Haagse kunstenaarsinitiatieven) en het Scheveningse makers-

collectief SeeLab een nieuwe locatie gekregen waarin betaalbare ateliers en een projectruimte zijn gerealiseerd. Soms beperkt de rol van Stroom Den Haag zich tot die van extern adviseur, bijvoorbeeld wanneer kunstenaarsinitiatieven door middel van zelforganisatie duurzame resultaten willen bewerkstelligen. Door direct met de gemeente te onderhandelen wisten de kunstenaars van De Besturing en Maakhaven de afgelopen jaren zelf de industriële atelierpanden die ze gebruikten aan te kopen. De Besturing kreeg een lening van Triodos Bank en een objectsubsidie van Stroom Den Haag, en Maakhaven werd geholpen door een eeuwigdurende erfpacht van de gemeente en ontving ook een objectsubsidie van Stroom Den Haag. Dit betekent dat ze nu eigenaar zijn van een permanent pand. Beide collectieven hebben daardoor kunnen voorkomen dat zij het pand moesten verlaten vanwege nieuwe ontwikkelingsplannen. De aankoop heeft hen in staat gesteld om een onzekere situatie om te zetten naar een permanente situatie waarin ze kunnen investeren in hun pand en kunnen bouwen aan een duurzame werkpraktijk.

Gezamenlijk belang

Aan het Helena van Doeverenplantsoen heeft de gemeente Den Haag, in overleg met Stroom Den Haag en de Haagse broedplaatsmakelaar, een gebouw beschikbaar gesteld voor de kunstenaarsinitiatieven Billytown en Ruimtevaart, beide met achttien ateliers. Daarnaast biedt het gebouw plaats aan de presentatieruimte, galerie en boekwinkel van Billytown, een private openbare kunstboekencollectie, een presentatieruimte en filmzaal van Stichting Ruimtevaart, een tijdelijke werkruimte voor de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten (KABK) en de flexibel inzetbare project-/publieksruimte op de begane grond. De ambities zijn om dit pand van 8000 m² uiteindelijk verder te ontwikkelen tot permanent en betaalbaar atelier- en cultuurpand voor de stad.

Bij dergelijke projecten zijn vaak veel partijen betrokken. Dit kunnen beleidsmakers zijn, bestuurders, de brandweer, omwonenden, andere huurders, et cetera. Het risico bestaat dat goede plannen in eindeloze procedures verstrikt raken en op een bepaald moment als last worden gezien. Door in een vroegtijdig stadium een gesprek op

gang te brengen met kunstenaars wordt er een positieve relatie opgebouwd waarin vertrouwen, creativiteit en samenwerking het winnen van de stugheid van oude hiërarchische structuren. Alle partijen maken een bewustwordingsproces door waarin begrip voor elkaars situatie en een gezamenlijke missie centraal komt te staan. Dat levert tijdwinst op en daardoor worden oplossingen sneller gevonden. Ook dat is een gezamenlijk belang. Bovendien kunnen partijen binnen het gesprek wisselende rollen aannemen. Dat geldt in ieder geval voor Stroom Den Haag, dat soms als startloket en dan weer als mentor, bemiddelaar, adviseur, verbinder of gesprekspartner optreedt. Alles met het doel om kunstenaars te helpen hun praktijk de ruimte te geven die deze nodig heeft, en die begint met de vraag en de ambitie van de kunstenaar zelf. ●

Literatuur

- BKNL (2018) *Een collectieve selfie 3: nog beter zicht op beeldende kunst*. Amsterdam: Beeldende Kunst Nederland.
- Boonzaaijer, G., R. Geukema en R. Goudriaan (2015) *Kunstenaarshonoraria in de praktijk: Beeldende Kunst Nederland*. Den Haag: Paul Postma Marketing Consultancy/SiRM.
- CBS (2017) *Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen 2017*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Commissie Arbeidsmarktverkenning Cultuursector (2016) *Verkenning arbeidsmarkt cultuursector*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad/Raad voor Cultuur.
- Lauwaert, M. (2015) 'Beeldende kunstenaars: klem tussen twee banen'. In: *Rekto: verso*, nr. 67.
- Ministerie van OCW (2016) *Cultuur in beeld 2016*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- SER en Raad voor Cultuur (2017) *Passie gewaardeerd, versterking van de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad/Raad voor Cultuur.
- Vinken, H. (2017) *Startnotitie harmonisatie inkomensonderzoeken in de culturele sector*. Tilburg: HTH-Research.

Frits Dijkstra is hoofdredacteur van *Jegens & Tevens*, online magazine voor hedendaagse kunst (www.jegensentevens.nl)

Remco Osório Lobato is medewerker atelierbeleid bij Stroom Den Haag